

SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE: DÖRT YILIN MUHASEBESİ

Türkiye, Suriye krizini sınırlandırma konusunda manevra alanının kademeli olarak daraldığı bir döneme girdi ve iç maliyetler siyaset boyutundan güvenlik boyutuna kaydığı için riskleri yönetmeyi tercih ettiği bir politika pozisyonunda kalmaya devam etti.

Murat YEŞİLTAŞ

Suriye'deki iç savaş dördüncü yılını tamamlarken bölgede uzun yıllar sürecek ağır izler bıraktı; muhtemelen bundan daha kötü sonuçlara neden olmaya da devam edecek. Kriz 2012 yılı boyunca çözülebilseydi şayet, Suriye'nin kaderine belki Suriye halkı karar verebilirdi. 2013 yılında çözülebilseydi, muhtemelen IŞİD'in bölgesel ölçekte 'jeopolitik bir realite'ye dönüşmesi mümkün olamazdı. 2014 yılı boyunca çözülebilmiş olsaydı, uluslararası toplum 'iki kötü' arasından birini tercih etmek durumunda kalmayabilirdi. Bugün sadece Suriye'deki iç savaş yüzünden giderek kötüleşen bir küresel krizle karşı karşıyayız.

Demokratikleşme, adalet ve eşitlik temelinde bir 'siyasi kriz' olarak başlayan Arap Baharı, Libya ve Suriye'de 'silahlı çatışma'ya, IŞİD ile birlikte de 'askeri bir çatışma'ya dönüşerek; Ortadoğu'da uzun sürecek bir 'içe kapanma ya da patlama' döneminin kapısını aralamış oldu. Mısır'daki askeri darbe ile birlikte bölgesel

ölçekteki 'demokratik restorasyon'un da önü tıkanmış. Bu içe kapanma döneminde yerel, ulusal ve bölgesel ölçekte demografik ve ekonomik hareketlilikler statikleşti ve etno-sekteryan bir hayatta kalma dürtüsü en önemli öncelik haline dönüştü. Diğer bir ifadeyle, bu sonuç bölgeyi kazananı olmayan 'sıfır toplamlı' bir oyun içine hapsetti. Böylesi olağanüstü durumlarda 'istisna' artık kuralın kendisi haline dönüştüğü için evrenselde dair bütün normlar askıya alınmaya başladı. Suriye'de ve Irak'ta yaşadığımız ölçüsüz şiddetin başka bir açıklaması olamaz. Bu içe kapanma döneminde demokrasi karşısına jeopolitik, özgürlük karşısında güvenlik ağırlık kazanmaya başladı.

Türkiye'nin Zorlukları

Kuşkusuz Suriye iç savaşı bölgesel ölçekte bütün aktörleri farklı biçimlerde de olsa baskı altına alan yeni yeni süreçlerin fitilini ateşledi ve her bir aktöre önemli tarihsel tecrübeler yaşattı. Türkiye, hem bu

Suriye krizinin askeri bir çatışmaya dönüştüğü üçüncü safhada ise Türkiye krize daha 'duyarlı' hale geldi. Bu bağlamda bir tarafta içerideki siyasi maliyetlerin ve güvenlik maliyetlerinin artmaya başlaması nedeniyle 'savunmacı' bir anlayış benimseyerek krizin sonuçlarından 'kaçınma'ya çalışırken, diğer taraftan da 'insani müdahale' teziyle doğrudan uluslararası askeri müdahale ile 'rejim değişikliği' siyasetini devam ettirdi.

tecrübeyi en sancılı yaşayan hem de Suriye krizinin ortaya çıkardığı bütün sorunlarla doğrudan yüzleşmek zorunda kalan ülkelerin başında geldi ve gelmeye de devam ediyor. Türkiye'nin Suriye politikası, Arap Baharı öncesinde stratejik kazanç açısından en başarılı örneklerden biriydi. 1990'lar boyunca bir dizi 'caydırı diploması' sayesinde Ankara, Şam rejiminin PKK'yı Türkiye'ye karşı kullanma imkânını ortadan kaldırmıştı. 2000'lerin hemen başında, tarihsel hafızaya rağmen Türkiye-Suriye ilişkilerini 'güvenlik dışılaştırarak' güvenlik bürokrasinin tekelinden almak suretiyle siyasi ve toplumsal düzleme çekmiş ve en önemlisi de 11 Eylül'ün hemen sonrasında Şam üzerindeki uluslararası baskıyı dengeleyerek Suriye'yi bölgesel ve uluslararası siyasete geri kazandırmıştı. Böylece Suriye teröre destek veren 'haydut devlet' olmaktan çıkarılarak küresel sistemin bir parçası olabilmeyi. Bu son derece önemli dış politika başarısının arkasındaki 'komşularla sıfır sorun' politikası ve anlayışı, sadece Suriye örneğinde rüştünü ispatlamakla kalmayarak, aynı zamanda Türkiye'nin Suriye'deki başarısı üzerinden bölgesel ölçekte uygulanabilecek bir projeye dönüşmüştü. Arap Baharı'nın Suriye'ye sığması ile birlikte Türkiye, hem Suriye politikasında hem de Ortadoğu politikasında önemli bir dönüşüm geçirmeye başladı. Ancak hiçbir örnek, Suriye kadar sert bir dönüşüm geçirmedığı gibi Türkiye'yi bu kadar yakından da etkilemedi.

Türkiye'nin politikası, Suriye krizinin ortaya çıkmasından bugüne üç safhada üç farklı motivasyon şeklinde ortaya çıktı. Birinci safhada Türkiye diğer ülkelerde yaşanan benzer bir sürecin Suriye'de de yaşanacağını düşünerek bölgesel ölçekte 'demokratik değişimi yönetme' motivasyonu ile hareket etti. Bu süreçte demokrasiyi yüksek sesle teşvik eden bir aktör olarak Türkiye devrimin muhatabı olan rejimlere ya karşı pozisyon aldı (Mısır) ya da Suriye örneğinde olduğu gibi kendi başına Esad'ı demokratik reformları yaparak krizi aşmaya ikna etmeye çalışan bir diplomasi izledi. Bu süreçte bir taraftan Esad'a reform konusunda destek verirken muhaliflerle görüşmelerini devam ettirerek rejimi muhaliflerle müzakere yapma konusunda ikna etmeyi denedi. Ne var ki Esad rejiminin ölçsüz güç kullanarak muhalifleri kanlı bir biçimde bastırmaya devam etmesiyle Ankara ikinci safhaya geçti. Bu ikinci safhada Esad rejimine doğrudan 'meydan okuyarak' Esad'ı 'devirme' siyaseti izledi. Bu sırada Suriye ile diplomatik ilişkilerini keserek Suriye Ulusal Konseyi'nin oluşmasına öncülük etti. Rejim karşıtı Özgür Suriye Ordusu'nu lojistik ve askeri olarak destekledi. Aktif bir uluslararası diplomasi trafiği izleyerek Esad karşıtı bir uluslararası koalisyon oluşturmaya çalıştı ve iç savaştan kaçan mültecileri kendi ülkesine, 'açık kapı' politikası izleyerek kabul etti.

Suriye krizinin askeri bir çatışmaya dönüştüğü üçüncü safhada ise Türkiye krize daha 'duyarlı' hale geldi. Bu bağlamda bir tarafta içerideki siyasi maliyetlerin ve güvenlik maliyetlerinin artmaya başlaması nedeniyle 'savunmacı' bir anlayış benimseyerek krizin sonuçlarından 'kaçınma'ya çalışırken, diğer taraftan da 'insani müdahale' teziyle doğrudan uluslararası askeri müdahale ile 'rejim değişikliği' siyasetini devam ettirdi. Son dönemde ise iç savaş içinde başka çatışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte 'aktif bir kaçınma siyaseti' izlemeyi tercih etti. Bu geçen dört yıl içinde krizin ortaya çıkardığı meydan okumalarla yüzleşmek zorunda kalan Türkiye'nin karşılaştığı dört farklı zorluk, Ankara'nın Suriye siyasetinde manevra alanını daralttı.

Yapı Karşısında Aktör

Türkiye, krizin en başında Esad'ın Suriye siyaseti içinde belirleyici aktör olduğunu varsayarak onu ikna etmenin siyasi krizi aşmak için yeterli olacağını düşündü. Ancak Suriye'deki Baas rejiminin tarihsel pratikleri ve kurduğu devlet yapısı aktörün değil, rejim yapısının bizatihi kendisinin daha belirleyici olduğunu gösterdi.

Davutoğlu'nun birçok defa, "her görüşmeden sonra Esad yönetiminden reform konusunda adım atılacağı sözü alınmasına rağmen uygulanmadığını" ifade eden açıklamalarda bulunması, aktör ile yapı arasındaki gerginliği göstermesi bakımında oldukça önemliydi. Dolayısıyla görünüşte devletin yönetiminden sorumlu olan Esad'ın reform tercihinde bulunması, kendi başına hiçbir anlam ifade etmedi. Bürokrasi ekseninde işleyen rasyonel bir yapıya eşlik eden mezhepsel temel, Suriye rejimine bölgesel ölçekte de başka bir temel sağlayınca aktörün (lider kadrosunun) yapı karşısında bir önemi kalmadı.

Diplomasi-'Güç' ilişkisi

Türkiye'nin Suriye krizi boyunca diplomatik caydırıcılıktan yana tavır alması tek başına yeterli olmadı. Gücü tek başına caydırıcı bir unsur olarak kullanmayı tercih etmediği gibi müdahaleci bir ittifak yoluyla askeri güç kullanılarak krizin çözülmesi konusunda istediğini elde edemedi. Bütün aktörlerin alanda hızlı bir biçimde değişen öncelikleri ve küresel aktör olan ABD'nin isteksizliği, Türkiye'nin diplomatik çabalarını sonuçsuz bıraktı. Örneğin, Arap Birliği ve Annan Planı'nın diplomasi-güç ilişkisini iyi formüle edemeyen içeriği, Türkiye'nin diplomatik tutumunu da doğrudan etkiledi. Kriz derinleştikçe dış aktörlerin pozisyonları netleşti, pozisyonlar netleştikçe saflar ayrılarak çıkar ve güvenlik önceliklerinin uyumsuzluğu karar almayı giderek zorlaştırdı.

Demokrasi-Jeopolitika Karşıtlığı

Suriye krizi de diğer örneklerde olduğu gibi bir demokrasi talebi olarak ortaya çıktı. Türkiye, tıpkı Tunus ve Mısır'da olduğu gibi, Suriye krizini de demokrasi ekseninde ele aldı. Ancak özellikle Suriye krizinden bölgesel ölçekte İran-Suudi Arabistan ve Türkiye, küresel ölçekte ise Batı-Rusya rekabeti demokrasi ile jeopolitika arasındaki mevcut makası giderek açtı ve alandaki jeopolitik gerçeklikler demokrasinin, insan haklarının ve insani vakaların ikinci plana atılmasına neden oldu. Özellikle Mısır'daki askeri darbe ile Arap Baharı'nı demokratikleşme ekseninden çıkararak jeopolitika tercihi, Suriye krizini daha da derinleştirdi ve makro ölçekte yaşanan jeopolitik rekabet, Suriye içinde daha yerel ölçüğe taşınarak etnik ve sekteryan bir boyut kazandı. Rejimin kimyasal silah kullanmasında yaşanan uluslararası muğlak tavır, tam da bu

jeopolitik-evrensel değerler dengesizliğinin çarpıcı bir misalini temsil etmektedir. Bu durum, Suriye krizinde jeopolitik öncelikleri, demokrasinin önüne geçirdiği için üzerinde uzlaşma sağlanacak bir anlaşmanın da ortaya çıkmasını her geçen gün engelledi. Neticede bu dengesizlik, tek başına hiçbir aktörün süreci yönetememesi ile sonuçlandı. Türkiye'nin 'değer merkezli' politikasının sık sık eleştirilmesi, bölgesel ve küresel ölçekteki demokrasi- jeopolitik karşıtlığının en çarpıcı örneğini temsil etmektedir.

İç Maliyetlerin Önemi

Türkiye, Suriye krizinin biçim değiştirdiği her bir aşamasında farklı iç maliyetlerle karşılaştı. Başlangıçta Esad'ı demokratikleşme konusunda ikna etmeye çalışırken sahip olduğu toplumsal destek, rejime karşı siyaset izlemeye başlamasıyla düşmeye başladığı gibi iç siyasetteki kutuplaşmanın ayrılmaz bir parçası haline dönüştü. Reyhanlı gibi saldırılarla doğrudan 'iç güvenlik' konusu haline dönüşen kriz, sınır güvenliği gibi güvenlik sektöründe daha akut bir hal aldı. İç güvenlikteki artan maliyet ve mülteci sayısındaki artış gibi siyasi ve ekonomik maliyetlerle birleşince Suriye krizi, Türkiye'nin doğrudan bir iç meselesi haline dönüştü. Krizin Suriye'de iç savaş boyutuna dönüşerek sahada savaşan aktörlerin çeşitlenmesi farklı etnik, ideolojik ve dini guruplar arasındaki mücadeleyi giderek muhalifler ve rejim arasındaki bir savaştan çıkarması ise Türkiye'yi doğrudan etkiledi. IŞİD'in iç savaştan güçlenerek çıkması ve Suriye'deki Kürt bölgesini hedef alması ise Kobani gibi konular üzerinden doğrudan Suriye krizini Türkiye'ye taşıdı. IŞİD'in Musul'daki Türkiye Konsoloslukuna yönelik saldırgan tutumu ve konsolosluk çalışanlarını rehin tutmasıyla birlikte ise Ankara, Suriye krizinin maliyetlerini sınırlamakla uğraşmak durumunda kaldı.

Sonuç olarak, Türkiye, Suriye krizini sınırlandırma konusunda manevra alanının kademeli olarak daraldığı bir döneme girdi ve iç maliyetler siyaset boyutundan güvenlik boyutuna kaydığı için riskleri yönetmeyi tercih ettiği bir politika pozisyonunda kalmaya devam etti. Bundan sonraki dönemde iç maliyetler arttıkça Suriye krizine müdahil olma konusunda Türkiye'nin daha 'esnek' davranacağını söylemek mümkündür. ○

Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi